

ISTRAŽIVANJE »ŽENE U FILOZOFIJI«

Jure Jerić, Luka Roje, Dante Stipica

Prva gimnazija Split, učenici

jure.jeric@hotmail.com; luka.roje@email.t-com.hr

Primljeno: 16. veljače 2010.

Povodom UNESCO-va Dana filozofije, čija je prošlogodišnja tema bila »Žene u filozofiji«, nadopunili smo redovnu nastavu filozofije praktičnim zadatkom – anketnim istraživanjem, provedenim pod mentorstvom Dijane Danolić, prof. Prvotno smo namjeravali upitati autore srednjoškolskih udžbenika i priručnika zašto nema žena u povijesti filozofije, ali smo proširili izbor te smo sastavili popis uglednih hrvatskih filozofa, sociologa, politologa i teologa. Komunicirali smo s: prof. dr. sc. Žarkom Puhovskim, doc. dr. sc. Hrvojem Jurićem, Brunom Ćurkom, prof., Ivanom Zvonimirom Čičkom, prof. dr. sc. Nadeždom Čačinović, dr. sc. Anikicom Čakardić, prof. dr. sc. Biljanom Kašić, Marijom Lamot, prof., prof. dr. sc. Snježanom Prijić-Samaržijom, Tomislavom Reškovcem, prof., prof. dr. sc. Inge Tomić Koludrović, dr. sc. don Ivanom Grubišićem, dr. sc. Josipom Ćirićem, mr. sc. Ćirilom Čohom, mr. sc. Lucianom Lukšićem, prof. dr. sc. Milanom Polićem, Natašom Vulić, prof., prof. dr. sc. Linom Veljakom. Kontaktirali smo ih telefonski ili elektronskom poštom, moderirajući anketu ovisno o njihovim odgovorima uz okvirne smjernice: kako bi ocijenili zastupljenost žena u filozofiji, koji su razlozi izostanka žena u filozofskim antologijama te koji su mogući razlozi njihova izuzetka iz filozofskih krugova općenito? Usprkos trudu nismo uspjeli doći do određenih stručnjaka, poput prof. dr. sc. Borisa Kalina te dr. sc. Ivana Čehoka. Svi sudionici koji su se odazvali našem pozivu bili su vrlo susretljivi, otvoreni i kooperativni. Međutim, bilo je i onih koji se nisu smatrali kompetentnima raspravljati o zadanom problemu, ali su nas ljubazno uputili na neke od kolega.

»Ako bi se pitanje formuliralo ‘Zašto među filozofima nema žena?’, jednostavan odgovor bi glasio: ‘Zato jer žene koje se bave filozofijom nisu filozofi,

nego filozofkinje' (Jasenka Kodrnja u restoranu Manjež, 7. travnja 2006.). Drugu vrstu odgovora na to pitanje pred nekoliko je decenija ponudio – kako kaže jedna lokalna legenda – svojedobno veoma popularan beogradski filozof Branko Pavlović (1928–1986). Na pitanje nadobudnih brucešica koje su s entuzijazmom započele studij filozofije: 'Profesore, zašto među filozofima nema žena?', on se duboko zamislio, da bi odgovorio: 'Zaista ne znam'. Nakon daljnjeg razmišljanja dodao je: 'Ali zaista ih nema'.« (Lino Veljak)

Gotovo svi se ispitanici slažu da je glavni uzrok nezastupljenosti žena u filozofiji posljedica situiranosti filozofije u patrijarhalno društvo i androcentričnost. Prema mišljenju većine, patrijarhalni način odgoja rezultirao je smanjenom zastupljenošću žena u svim sferama znanstvenog i filozofskog djelovanja.

»Patrijarhalni obrazac po kojem su djeca odgajana sve do 19. stoljeća bio je toliko snažan da se djevojčice – budući da se žene smatralo nesposobnima za bilo kakve intelektualno zahtjevnije poslove – odgajalo tek za domaćinske poslove i potporu muškarcu. Tek se u 19. stoljeću razvitkom građanskog društva i idejom opće jednakosti među ljudima odnos prema ženama počeo mijenjati čemu su znatan doprinos dali i muškarci poput Charlesa Fouriera, Karla Marxa ili Johna Stuarta Milla. U patrijarhalnom okruženju brak je za profesionalni razvitak muškarcima blagodat, a ženama pokora. Pa kako filozofija u svojim visokim dometima više od bilo čega traži 'cijelog čovjeka', onda je ona ženama bila i još uvijek jest teško dostupna. Tek s financijskim osamostaljenjem većeg broja žena povećat će se i njihov broj među filozofima.« (Milan Polić)

»Povijest zapadne misli je muška i androcentrična, odnosno isključujuća u odnosu na žene...« (Inga Tomić-Koludrović), a filozofija je »zahtijevala posebno dobre uvjete da se možete posvetiti razmišljanju bez prepoznatljive svrhe (...), dok su žene bile ograničene na kućanske poslove.« (Nadežda Čačinović).

»Filozofija kao ni znanost nije 'rodno neutralna' niti 'bez spola'; ona je, ako bih se poslužila riječima književnice Virginije Woolf i 'muškarac' i 'otac', odnosno kako su je dekonstruktivisti nazvali, falogocentrična. Drugim riječima, poglavito je muška, muški orijentirana i u muškom ključu napisana iako se uvijek predstavljala kao epistemologija o općem.« (Biljana Kašić)

»U antologijama ih nema jer ih doista nije bilo puno prisutnih, naprosto nisu imale tu mogućnost filozofske dokolice – ipak se na žene u povijesti gledalo kao na majke, odgojiteljice, tj. muze ili ljepotice.« (Ankica Čakardić)

»U više od dvije tisuće godina dugoj filozofskoj tradiciji subjektom je smatran samo muškarac, a žene su uvijek imale poziciju 'druge strane' ili 'zrcalne slike'. One su i u umjetnosti, književnosti i politici izvan pozicije legitimnog nositelja vlastitog iskaza.« (Nataša Vulić)

Koliku ulogu ima »genetska predispozicija po kojoj su žene podložnije intuiciji, a ne diskurzivnom, logičkom i racionalnom razmišljanju« (Ivan Grubišić), a koliko »društveni obrasci održavanja postojećih odnosa moći« (Josip Ćirić), također je jedno od pitanja.

Veljak citira zadarsku profesoricu filozofije Mariju Bida:

»... da bi se netko bavio filozofijom, nužno je posjedovanje viška ludila, a kako su žene mnogo racionalnije od muškaraca (u smislu zdravog razuma, orijentacije na životne potrebe itd.), to među njima ima mnogo manje sklonosti filozofiji.«

I Bruno Ćurko drži da su »žene prvenstveno praktičari, što dokazuje činjenica da u primijenjenoj filozofiji imamo puno više žena«. Tomislav Reškovac ističe kako je žena razmjerno manje u filozofiji jer »filozofijom dominira tip diskusije i komunikacije koji je prilično agresivan (argumenti se 'pobijaju', 'ruše', 'brane', 'napadaju', 'seciraju' itd.)«.

»Cinični bi komentar bio da žene stoga vide filozofiju kao disciplinu u kojoj se dečki i dalje igraju rata, jednako kao u nogometu ili brznoj vožnji. Samo malo manje cinični komentar bi bio da su u svim igrama rata ženama uvijek namijenjene samo dvije uloge: Helene i Florence Nightingale. Ovo posljednje me pak navodi na pomisao da je uzrok ipak negdje drugdje, ponajprije u društvenim ulogama koje su ženama namijenjene.« (Tomislav Reškovac)

»Sasvim je sigurno da razlog za to što u prošlosti među eminentnim filozofima nije gotovo uopće bilo žena, a danas ih ima, 'samo' mnogo manje – nije to da su žene imale manje interesa ili sposobnosti za filozofiju negoli muškarci. To se često tvrdi, pa se još i tobože znanstveno-filozofijski dokazuje, primjerice time da je kod muškaraca naglašena racionalna/intelektualna, a kod žena osjetilna/osjećajna komponenta, pri čemu je, također se smatra, za filozofiju potrebno ono prvo, a žene to nemaju. Od nemuštih svakodnevnih, kuloarskih izjava u filozofskim krugovima, preko androcentričkih svjetonazora i teorijskih koncepcija kod velikih filozofa (npr. Aristotel, Immanuel Kant, G. W. F. Hegel), sve do otvoreno ženomrzačkih (kvazi)filozofskih traktata (npr. Arthur Schopenhauer, Otto Weininger) – filozofija je govorila upravo to: 'Ženama pristup zabranjen!' No, i androcentrizam i mizoginija filozofije imaju svoje (izvanjske) razloge, a to su opće, ne-filozofske i anti-filozofske predrasude i stereotipi o ženama. Njih bi filozofija – kao 'ljubav prema mudrosti' ili kao 'odgoj za kritičko mišljenje' – trebala, po definiciji, biti lišena.« (Hrvoje Jurić)

Snježana Prijić-Samaržija smatra da se razlozi mogu podijeliti u nekoliko skupina:

1. socio/kulturalni i politički razlozi – oni vezani za pitanja moći i pozicija koje muškarci/žene zauzimaju u društvu (otvoreni ili prikriveni otpori ulasku žena u filozofiju; npr. žene filozofi se

rjeđe pitaju za mišljenja ili komentare ozbiljnih društvenih pojava u medijima što uzrokuje manju popularnost žena filozofa, manje žena filozofa na istaknutijim mjestima na sveučilištima, patrijarhalni stereotip po kojem o ozbiljnim temama treba pitati muškarce/filozofe...);

2. subjektivni – žene nisu zainteresirane za apstraktne teme, već su sklonije aktivističkom angažmanu;
3. psihološki – žene se boje ulaziti u područja u kojima ima malo žena jer se boje riskirati da će njihova nastojanja i trud biti uzaludni i da neće uspjeti;
4. ideološki – filozofija nije popularna u prevladavajućem ženskom svjetonazoru (statusno za ženu je biti doktorica, odvjetnica, novinarka, spisateljica – ali ne i filozofkinja. Filozofkinja je još uvijek sumnjiva, kao da nema pravu struku – isto vrijedi i za muškarca, a pogotovo za žene.)

Ivan Zelić problematiku nepostojanja žena u gimnazijskim programima ocjenjuje kao »dobro pitanje – ali ne za mene. U stranim udžbenicima i priručnicima ih sigurno ima...«, dok u pogledu filozofkinja u školskoj literaturi, Ankica Čakardić smatra da »hrvatsko udžbeništvo – u prvomu redu mislim na prof. Borisa Kalina – radi veliki propust kada ih zaobilazi. Nema spora, to je isključivo iz patrijarhalnih razloga, koji ne moraju biti tendenciozni, ali najveća ‘moć’ i ‘problem’ patrijarhalizma i jest činjenica da se on reproducira nesvjesno«. (Usprkos višestrukim elektroničkim kontaktima nismo uspjeli stupiti u kontakt s prof. Kalinom pa ostajemo uskraćeni za njegov komentar.)

Ćiril Čoh pak smatra:

»Problem udžbenika iz filozofije, i to ne samo naših, nije toliko zanemarivanje žena filozofkinja, već prije odsutnost alkemije i metafizike koju muško i žensko radaju u punini svog odnosa. Takva filozofija nam ne pokazuje što to odnos u svojoj istini jest, što bi on u našem, najčešće jednom ljubavnom iskustvu mogao biti. Nije problem toliko u tome što u udžbenicima nema žena, već u tome što nema onog ženskog, a time ni uistinu muškog. Filozofija koja se ne napaja na izvoru ovog iskonskog odnošenja teško može biti interesantna tako da ujedno bude ozbiljna i plodonosna, jednom riječju mudra. No, mora nas radovati da se danas prepoznaje pravo mjesto Simone de Beauvoir i Hannah Arendt. Za cijeniti je i to da se ne uvažava samo njihov originalni i značajni misaoni doprinos, već i ona alkemija i svojevrсна metafizika koju su one razvile prema svojim filozofskim muškim partnerima. Jean-Paul Sartre i Martin Heidegger prepoznali su u njima prije svega – misao.«